

דבר גלוי וידוע הוא שכתבי רבינו משה בן מיימון ובפרט חבורו הגדול משנה תורה בחייו נתפשטו ובכל הארץ יצא קום מסוף המערב וארץ מצרים וארם נהרים וארם צובא ותימן כלם קימו וקבלו להתנהג על פיו וגם מורים הוראות מתוך דבריו (1). בשנת תתק"ם (2) נגמר החבור הנפלא בבנינו הרם. ובלשונו הודך זהבהיר ולאחר עשר שנים כבר פשט באי מקיליא (3) ובצרפת הדרומית והצפונית וימררהו ורבו וישממהו בעלי חצים וישיגוהו הראב"ד מפיתיקירש והרמ"ך מלוניל. ואף המתנגדים בו הודו כי מלאכה גדולה עשה באסיפתו כל דברי רבותינו מכללי וירושלמי ספרא וספרי ותוספתות עם דברי הגאונים. גט הכירו את עוצם בקיאותו ומעלתו על ההלכות של הר"י אלפסי, כי להלכה ברורה כיון בדבריו לסתום את המחלוקת, אך בזה צדקו אנשי ריכו ושעמם כעיקר, כי הרמב"ם רצה לבצע אימר ולפסוק ההלכה למעשה, וכדי שלא יסמכו עליו הרורות הבאים ויסכרו שאין לנשות מדבריו אשר כתב בלא טעם ובלא ראיה כמתנבא מפי הגבורה, השיגוהו (4). בעלי התוספות לא הזכירוהו [אף אם טובא בתוס' ברכות מ"ה ע"א ד"ה דחנקתיה זבמנחית מ"ב ע"ב ד"ה תפילין], כי לא כדרכיהם היה דרכו בקודש וכמו זר נחשבה להם עבודתו. הלא הוא הנסיף אומץ וחוק את ידיו ויאסוף את כל העדרים. ביד חזקה קבץ את הרחוקים וחלק את הקרובים בתלמוד ולהורות גתן ולעשות, והם רצו ללמוד וללמד להאיר ולפרש את השקלא וטריא כגמרא כעיון רב ובפלפול גדול. ובעבור זה החזיקו בההלכות של הר"ף אשר חש לסדר התלמוד לא נטה ממנו ימין ושמאל והציב איש על דגלו במדה נכונה על פי הגמרא, אבל החבור כמעין החתום נראה לרוב, כי הרמב"ם סדר את המאמרים בלי הזכיר שם האומרים והעריך את הכל צפה הצפית ערוך השולחן

(1) עיון השובות ר' יעקב פראגו סי' ס"ה. (2) גרעטין געשיכטע VI² דף 313 הערה ב'. (3) שם דף 324. (4) שה"ג שם הראב"ד השלושי ותשובות הרא"ש כלל ל"א תשובה מ' ועיון לעומת זה דברי מהרי"ק שורש קכ"ז וז"ל ואשר כהכת אשר שמעת מרבותיך כי אין לתפוס על דברי חר"ם כאשר לא יזכיר התלוקים או האוקימחות כי לפעמים ראוי הוא לזכור המשניות או הבריות או המישרות כאשר הם כגמרא ולא זולת ע"כ דברך זאגו מפי השמועה הו' לא למדתי ובכל עצמי אני הולך עליה דכמה לא מעליא הא שמעתתא ודחמנא ליצלן מהאי דעתא דאדרבא אין לך בכל הפוסקים שיבאר דבריו יותר מרבינו משה וכו'.

נקי מכל מיג כמטהר וכמצרף כלי, רק מספר מועט של ידיעות יש לנו ע"ד השתמש בעלי התוספות במשנה תורה, ובכל זאת בלתי ספק שמהם יצא והיפיע לאשכנז. הריא"ז אשר שמש לפני ר' יהודה שיר ליאון בפריש הוכירו באיר זרוע ח"א סי' תש"ס דף רכ"ה א' באמרו: "וספריו אצלינו" וגם נתן לנו כלל: "כי כן דרכי שכותב פסקיו דרך קריאה". כונתי בזה שהוא מעתיק לשון המשנה והתלמידים בצביונם ובקומתם בלתי שנוי ותמידה ורק היוצא מתוך הסוגיא לפי פשוטה ולא מתוך הדקדוקים, כמו שהעיר עליו מהרא"י בפסקיו סי' ב' 5). הריא"ז מביאו בפסקיו לסדר נזיקין כמה פעמים וחולק עליו ב"מ סי' כ כתב: "ליתא לדהרב ר' משה בן מיימון". ושם סי' קס"ו, שגנה היא מה שכתב הרב ר' משה בן מיימון. וכח"א סי' תשט"ו הגיה את לשינו: "ונראה בעיני שש"ס הוא וכך אני כיבר שיש כך לחיות". גם את סדר הרמב"ם מזכיר ח"ב דף י"ט א', כ"א ב', כ"ב א'.

יותר מהר"י אור זרוע שהתמש במשנה תורה תלמידו ר' מאיר בר ברוך בספרו "ליקוטי המיימיני" אשר נמצא בהמדרכי של בני אושמרייך אחרי סימני מסכת מכות וענינים נפרדים בתוך השכות הר"ם ד' פראג סי' תר"ט, תרמ"א, תרנ"ט ותרס"ב. ומליקוטיין אלה שאב ר' מרדכי בן הלל והכנים אותן לתוך חבורו. עבודתו אשר עבד בהן אינה נראה לעינים רק סימנים מעורפלים יאמרו לנו איה מקום כבודו ופעולתו. לא בלבד. בספרו הגל השתמש רבינו מאיר בחבורו של הרמב"ם 6) אלא אף בישיבתו ברומנבורק התעסקו בו. משם יצאו ההגהות מיימיניות או שם עלו במחשבה להסתפח אל המשנה תורה. ביראי גרם אותן ר' מאיר בלמודו ובעסקו והדריך את תלמידיו על ההלכות של הרי"ף ועל ספריו של המיימוני ובכך גתסדו החבורים שונים הן ספר המדרכי אשר סובב הולך על ההלכות ובעקבי הרי"ף יוצא והן ההגהות אשר מלאו אחרי הרמב"ם ובקשו להסכים עמו דעות בעלי התוספות ושאר גדולי אשכנז. מטבע של ההגהות הללו במעט אותה של התוספות ואינם מובדלות מהן רק שאלו נתוספו על הגמרא ואלו נלקטו על החבור. ידוע הוא שיצירות ספרותיות מזמן אחר נוצרות בדרך אחת ודומין להדדי בהוייתן וכמו שהתוספות נכתבו לפני רב אחד מפירסם, התלמיד פירש אותן לפני רבו 7) ואם הסכים זה לדבריו או נתקיימו

אוצר החכמה

5) חיים מיכל בספרו אור החיים סי' 1122 דף 540. 6) אולי לזה כיון הגמ"י בהי ערובין סי' א': לשון מהר"ם בפסקי ר' משה וכו'. 7) עיין מאמרי אדות רש"י בהגדן הששי דף 6 ויש להוסיף אור זרוע בבא בתרא סי' רי"ח: "וסורי שכתוב בו בכל מקום באלו תוספותיו מבבא בתרא הוא ר"ת וצ"ל כי לפניו סי' וריב"ז אלו תוספותיו שלפניו"; אור זרוע סנהדרין סי' י"ז: "תוספות שנכתבו לפני ריב"א וצ"ל"; ספר הפרנס סי' רכ"ג תוספ' ריב"ם שנכתבו לפני ריב"א; מדרכי ריווא כ"ק פ"א הגה' אבל בתוספ' שפי' לפני מורי ר"פ,

ונתיישרו כן נתחברו גם ההגהות לפני ר' מאיר בר ברוך.

ובהמשך הכא נשים עין בקורת עליהן לדעת מי חבר וסדר אותן
 וכליזה זמן נסדרו חוברו יחדיו. נשניח במאמרנו זה לערויות שונות אשר ברור
 מללו אדות המחבר ונאסיף גם את הרישומים כלתי מספיקים מתוך ההגהות
 עצמן אולי נוכל לאמת את הדבר ולברר את הענין הקשה. המדברים אדות
 המחבר של ההגהות אלו הם:

הגהות אשרי הלכות פסחים סי' ו' כתב: ע"כ הג"ה מיימון של
 הר"ם כ"ץ.

מהר"ל תשובות האנוי דף נ"ב ע"א: וכן העתיקו הגרול בחבור
 הגהות בס' הרמב"ם.

ס' היוחסין השלם (ווארשא מאמר ה' דף קפ"ה): ור' מאיר
 הכהן אשר עשה הגהות מיימוניות.

של שלת הקבלה (ווארשא דף כ"ח): רבינו שמעון בר צמח
 היה תלמיד חבר של הריב"ש... וראיתי שהיה נקרא ר' שמעון בר צדוק
 משרת ותלמיד ר' מאיר הכהן שחבר הגהות מיימוניות והרלב"ג היה
 אבי אמו.

קירא הדורות (בערלין הוצאת קאססעל דף כ' א'): וגם הגהות
 מיימון חברים תלמיד אחד שלו שלמד לפניו מפיו וכולם הם חרושין של
 מהר"ם עצמו.

וכדף כ"ד א': ודע לך שהרא"ש והרב המרדכי והרב בעל חג"מ
 שלשחם היו חברים ותלמידים מרבינו מאיר מרוטנבורק וכן ראינו שהמרדכי
 מביא תמיד תשובות מהר"ם מרוטנבורק בספרו כשם שמביא בעל הג"מ
 בהגהותיו וכן כתב הרב מהר"ל בן חביב בתשובותיו סי' ק"ל דף ר"ב ע"ב
 זו"ל ומה שכתבה מאן ניגהו הפפרים הגהה בעלמא אומר הלא אם קטן
 בעיניך בעל הג"ה גרול הוא בעיני כל ישראל, כי כפי מה שקבלתי היה
 חבירו של המרדכי והרא"ש ושלשחם תלמידי מהר"ם. ובשה"ק דף כ"ח: הרשב"א
 ומחבר הג"מ והרא"ש היו שלשחם תלמידי מהר"ם. כן מצאתי בש"ת הר"ל בן
 חביב דף ר"ב ע"ג.

שפתי ישנים. הגהות מיימוני. מהו"ר מאיר רוטן בורג והוא
 מהר"ם בר ברוך ס"א תלמיד מהר"ם וכש"ק ר' מאיר הכהן חבר (הגהות
 מיימוני). ועוד מיחס הגהות מיימוני להמרדכי ועיין ש"ת מהר"ם.

סדר הדורות (ווארשא דף 228): מהר"ם מרוטנבורק הוא הוא ר'
 מאיר בר ברוך חבר הגהות מיימוני.

חי"ד אולאי שה"ג. הגהות מיימוניות חיברם רבינו מאיר הכהן
 תלמיד מהר"ם בר ברוך. וכ"כ בס' הגסי"י כ"י וכתב סדר הדורות הגסי"י

מהר"ם בר ברוך ס"א תלמידו ע"ש. ואין כאן ספק כלל כי הנהגות מיימוניות חיברם תלמיד מהר"ם מרומנבורק ומזכיר תמיד לרבי מהר"ם ושם הרב המחבר הוא בשם (צ"ל כשם) רבו ר' מאיר הכהן כמ"ש.

העולה מכל זאת שרוב הסופרים מיחסים ההנהגות לר' מאיר הכהן ומקצתן למהר"ם עצמו ולר' מרדכי ובעל שה"ק טועה באמרו שר' מאיר הכהן היה רבו של הרשב"ץ. כמו כן מעות הוא מה שכתב Bartholoecci בספרו Bibl. rabbinica IV 20 שרבינו מאיר הכהן מנרבונה חבר ההנהגות או מה שכתב Buxtorf בספרו Rabbinica bibliotheca דף 64 שהנהגות מיימוני חבר ר' מאיר מרומנבורג בשנת 1286. ואף דברי חיד"א שאין כאן ספק כלל אינם מיהלפין, כי בודאי ר' מאיר הכהן תלמיד מהר"ם הוא אחד מן המחברים ההנהגות על הרמב"ם אבל לא התחיל ולא השלים אותן כאשר נראה במשך מאמרנו.

מעט מועיר מה שידענו אדות ר' מאיר הכהן מחייו ומכתביו. גיסו היה של ר' מרדכי בן הלל (קורא הדורות דף כ"ד א', שה"ג שם מרדכי, צונץ הזכיר X דף 135). וגיסו של הר' אלעזר כמו שכתב הג"ה מיימוני הלכות תפלה פרק ג' הג"ה ח' וז"ל „אכל הר' אלעזר גיסו כתב וכו'", ומי הוא זה ואיזה הוא הר' אלעזר הנזכר לא ידענו בבירור אולי צריך לתקן השם באליעזר וזה הר' אליעזר בן אחיתו של מהרי"ח הוא ר' חזקיהו בן יעקב ממידבורק ובעל התוספות מוכן (לקט יושר ח"ב דף ל"ט) 8. בעיר רומנבורג היה מושבו של ר' מאיר הכהן כמו שכתב ר' חיים בן ריא"ז בתשובתו סי' רנ"ג וז"ל שכך שמעתי מהרב ר' מאיר הכהן ברומנבורק. ועוד העריך אליו תשובה אחת סי' רנ"ח וחתם שמו מאיר בן יקותיאל הכהן וז"ל. אפשר שזהו בעל הג"מ. בתשובה זאת כתב: וכן מצאתי בספר רבינו משה בן מיימון וצ"ל בפ"א מהלכות שכירות וכו' ואף שלא נמצאו דבריו אלו בהנהגות מיימוניות שם אולי יכין הרגשתנו שר' יקותיאל הכהן היה שם אביו. את עיר מושבו רומנבורק מזכיר עוד בהנהגות פ"ה מהלכות תעניות לכסוף: וכן נהגי ברומנבורג וכו' ועוד תשוב' מיימוניות לס' שופטים סי' ט"ז: והנה מורי רבינו הנהיג בה (צ"ל פה) ברומנבורק וכו' [ה"ל פרנס סי' רס"ט וספר מהרי"ל ווארשא דף ס']. שמושו לפני רבו מהר"ם בר ברוך יורו לנו הרשימות הבאות.

הלכות תפלה פ"ג הג' כ' וז"ל וכן מצאתי בשם הר"י אמנם מורי רבינו נזהר ומזהיר שלא להאריך בתפלה יוצר בי"ה עד שעת המנחה ונשאתי ונתתי לפניו כאשר מצאתי בשם הר"י ולא הודה לי. שוב מצאתי בתשובות

8) ר' אליעזר מוכן הוא רבו של הר' חיים א"ן אשר היה בבית מדרשו בצרפת. נזכר כמה פעמים בתשובותיו ובס' ס"ט איתא „בתו' מהר' אליעזר וצ"ל" ובתשובות מהרי" מברונא סי' ריא נכתב בפירוש ר' אליעזר מוכן.

טיבם (כן הוא) מן הראשונים כדברי מו"ר ע"כ.

שם פ"ה הג"ה א': וכן ראיתי מורי רבינו עושה ע"כ. עיין תשב"ץ ס' רמ"א.

שם פ"ב הג"ה ד': כן שמעתי מפי מורי רבינו שאמר בישיבה... ומורי רבינו הסכים על ידי.

שם הג"ה ז': אמנם אני ראיתי את מורי רבינו שלעולם כשחזר את הפרשה (כן הוא לשון היהודים האשכנזים) בעת ההוא בזמן שש"ץ קרא ואזניו אל ספר התורה עד בין גברא לגברא וכן מצאתי שכתבו תלמידיו. [בודאי כיון בזה אל תלמידיו שכתבו את התנהגותו כגון ר' שמשון בן צדוק ור' משה פרנס ועיין תשב"ץ סי' קפ"ג].

שם הג"ה ר': אמנם בעל פה אמר לי וכו' עיין תשב"ץ סי' ר'.

שם פט"ו הג"ה צ': וכן אמר לי רבינו בשם רש"י וכו' עיין תשב"ץ סי' קצ"ו, שו"ת מהר"ם ד' פראג סי' ד'.

הלכות יסודי התורה פ"ה הג"ה ו': שוב הראני מורה נצ"ל.

הלכות תלמוד תורה פ"ה הג"ה מ': אמנם חזינא למורי רבינו שעשה הרור לתלמיד אפילו לאותם שאינם חשובים כולי האי ע"כ. מהערה זאת נראה ענותנותו של מהר"ם ודברי הרא"ש קדושין פ"א סי' נ"ז: אמרו עליו על רבינו מאיר מרוטנבורג שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבא אליו—אינם צריכין ביאור אלא תיקון קטן וכן צ"ל: שמיום שעלה לגדולה הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבא אליו כי משובשת היא הלשון ומלה "לא", הוכפלה בעבור האותיות השוות לפניה: לגדולה, ועיין מה שהאריך בזה החכם באק בספרו R. Meir b. Baruch aus Rothenburg דף 10-16.

הלכות תפילין פ"א הג"ה ו': וכשהרציתי דברים אלו לפני מורי רבינו ל"ג לו דברי רא"ם.

הלכות ספר תורה פ"ז הג"ה ו': והנה כתבתי דברי אלה למורי רבינו והסכים על ידי.

הלכות ברכות פ"ג ו', הנה מורי רבינו שיהי' אמר לי וכו'.

הלכות ברכות פ"ה ב': והנה מורי רבינו נצ"ל היה מנהיג לברך שהשמחה במעונו וברכת חתנים דהיינו אשר ברא בליל מוצאי שבת יום אחד שלאחר הנשואין כשעושין משתה אצל החתן והכלה אעפ"י שאין איכלין במקום שאכלו בסעודת הנשואין אלא בבית החתן והכלה וכן עשה מעשה בעצמו וכן הורה לי וצוה לעשות בשסעודתי אצלו בסעודת הלילה ע"כ ועיין מרדכי סיבה אלת"ה.

הלכות ברכות פ"ז ל' כשזורקים חטים בבית חתנים וכו' והנה מורי רבינו שי' מצוה לכבדם משם שלא ידרכו עליהם, עיין אורח חיים קע"א ה'. הלכות ציצית פ"ג הג"ה א' והג"ה ו' אבל מורי ורבי שיחי' א"ל.

הלכות שבת פ"ה הג"ה ס': וכן ראיתי מורי רבי' שיחיה נותר שלא לקרות בלילי שבת בספר ע"ב לשון הר"ס ק'. שם פ"ו הג"ה ה': ומורי רבי הר"ם אמר כי בצרפת וכו'. שם פ"ח הג"ה ו': אמר מהר"ם.

שם פכ"ב הג"ה ט': ואמר לי וכו' עיין תשב"ץ סי' כ"ח. שם פ"ל הג"ה כ': וכן ראיתי מהר"ם כשהלכנו בספינה בשבת והתפלל ביחיד.

הלכות תעניות פ"ה ג': אמנם ראיתי מניח תפילין מן המנחה ולמעלה עיין מרדכי תענית תתקצ"ט ומועד קטן אלהקנ"ז ותשב"ץ סי' ק"ג. הלכות שופר פ"ג הג"ה י': והנה ראיתי בר"ה שהתחיל החזן לפני מורי רבינו רק כאמור ולא רצה לומר הפסוקים של ר"ה והחזירו והזיקו לומר ע"כ. עיין תשב"ץ קי"ט.

אולי ר' מאיר הכהן שחר את פני רבו בבית הסהר במגדל וושבורק (וושבורק) כמו שכתוב ה' שבת פ"ז הג"ה ו': וזכרנו כשהייתי אצל מורי במגדל וושבורק (9) שבע"ש עשינו מדורה להתחמם כנגדה בלילה וכשישבנו עד כמעט היתה כלה באי עברים ועשאו גרולה ואמרו בפירוש שעשאוה לנו לנחת רוח וישבו ואנחנו אצלם ושטחנו בדבר ע"כ. במגדל וושבורק היתה תפיסתו הראשונה של מהר"ם [צונץ בספרו Lfg. 357. הר' שמואל הכהן, מרדכי בן הלל דף ל"ב הערה ו', באק, מאיר בן ברוך דף פ' הערה א'] ומגדל הג"ל היה בעיר מנצא או סמוך לה כי מצינו בתשובות הר"ח א"ו סי' ק"י בהזכירו את וועד הקהילות במנצא כתב, ומפי מורי לא שמעתי כי היה תפוס" משמע מלשוננו שתפיסתו של הר"ם היתה שם (10). ועוד מצינו בתשובה סי' קס"ד כתב ר' יצחק בן אליהו לר' חיים א"ו וז"ל. וכשקבע בית מדרשו במנצא וכו' ולא זכיתי למוצאו פנוי כי נטרד בראשונה על דבר תפיסת בני ובשניה על יציאתו מן המקום ותקנתי את הדברים אלו קשים להבין וכן צ"ל: כי נטרד בראשונה על דבר תפיסת רבינו (כלומר רבינו מאיר) ובשניה על יציאתו מן המקום [עיין מאמרי על ר' חיים בן יצחק אור זרוע Revue d'EJ 105 דף 76] משמע שר' חיים היה מצטער

(9) עיין במ"ע טאנאמשריפט שנת 1863 צד 172. וצונץ Lfg. 361. הערה ד' מביא שניים מכתבי יד אודות שם המקום: וורשוביא, וושבורק. והח' שמואל הכהן חשב שהוא: אויגשפורק. (10) עיין באק: מאיר בר ברוך דף ע"ב.

על שהציאוהו אל מקום אחר והוא מגדל אינוגשהיים אשר בעלזאס, ואולי גם שמה בא ר' מאיר בעל הג"מ לדרוש בשלום רבו הר"ם בר ברוך ולהראות לו את הגהותיו ולשאל עצה מפיו כמו שכתוב:

הלכות תשובה פ"ה הג"ה א': וכמגדל אינוג"שהיים תירץ לי מורי רבינו וכו'.

הלכות קריאת שמע פ"א הג"ה ט': וכן הסכים מורי לכל הדברים אלה כמגדל אינוק"שהיים.

הלכות תפלה פ"ד הג"ה ח': במגדל הודה מורי רבינו לדברי יאמר לי שחזר מן המנהג וכו'.

בבית הסהר כתב מהר"ם חידושי לכתב מציעא כאשר יורו לנו דברי בעל הג"מ בתשובות לספר קנין ל"א: כתב בחידושי בפרק האימנין כמגדל אינוג"שהיים וכו', וגם הריץ משם תשובתו להר" אשר בן יחיאל וקבעה בחידושי עיי' תשוב' לס' משפטים סי' ס' והשוב' לספר אישות סי' ל' והגמיי הלכות שבת פ"ט הג"ה ד'.

מכל תלמידיו של מהר"ם בעל הג"מ לבדו מזכיר את שם מקום תפיסתו והערותיו בזה חשיבות מאוד לתולדות אסיר הקוה כמגדל אינוגשהיים אשר עד יום מותו חכה לצאת בשלום מבית האסורים. כחולם היה שם מצפה לתשועה וגם על משכבו בלילות עוסק בתורתו כמו שמראה לנו הקריאה: מפי בעל החלום כמגדל אינוג"שהיים (תשובות לס' קנין סי' ל"א ומדרכי ב"ק פ"א ב': ולמורי רבינו מאיר ז"ל נראה בחלום, וס' הפרנס סי' תט"ו וכן נהג הוא בעצמו עיי' חלום, עיין מדרכי בן הלל דף ל"ב הערה ג' וד').

מהר"ם כתב תשובה לבעל הג"מ כאשר מזכיר זה בהגהותיו הלכות ספר תורה פ"ז ז' וז"ל אשר השיבני וכו' והלכות תפלה פט"ו א' השיב לי מורי רבינו כששאלתיו והלכות אישות פ"ג אות ס': וכן השיב לי בתשובה (שאין מברכין אלא לאחר האירוסין) וכן נמצאת תשובה אחת בשו"ת מהר"ם דפוס פראג סי' ע"ח אשר בה קראו: אלופי הר' מאיר הכהן. מלבד מהר"ם לא שמש ר' מאיר הכהן לפני רב אחר וליתא שהיה תלמיד ר' פרץ בן אליהו (אור החיים של ר' חיים מיכל 1097) אף שמכנהו פעם אחת או שתיים בשם "מורי" 11).

הלכות ברכות פ"ט ה': "וכ"כ מורי הרי"ף מצרפת" והלכות תעניות פ"א ה': "מורי הרי"ף מצרפת". הכנוי "מורי" אשר על נקלה נקצר ממורינו אינו מוכיח כלום אבל ראיה מוחלטת לא מצינו ששמש לפניו אלא מכירו מתוך כתביו כגון הלכות אישות פ"ג ס': "וכתב הר' פרץ מצרפת".

11) וכמשך מאמרנו נראה שאף אם נקבל את שם "מורי" כעיקר ולא לכנוי כבוד בעלמא מכל מקום אינו מוכח שהן דברי ר' מאיר הכהן אלא אפשר שהן דברי המעתיק.

שם פי"ד ר', ומצאתי כתיבת הר' פרץ בגליון העיטור.

מח"ת 1234567

הלכות מאכלות שם פי"ד כ"ו, ותשובה זו מצאתי כתב יד הר' פרץ בספר העיטור שלו. אסורות פ"ט נ"ו, ושמעתי שמהר" פרץ היה מורה, והלכות שבת פכ"ג ד' : הורה ר' פרץ בן הר' אליהו שמותר להטביל בשבת וכי, וה' תפלה פי"ד ז' וכ"כ הר"פ שכתב רבינו שם שאין לאומרו [אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בשעת ברכת כהנים ועיין תשב"ץ קצ"ח], והלכות תפלות כל השנה פ"ג ו' : הר"ף מצרפת. אעפ"י שאין מן הנמנע שראה אותו כי ר' פרץ איקלע לאשכנז [החכם גראם בספרו Gallia judaica דף 566] והיה רבו של ר' מרדכי [מרדכי בן הלל דף 33]. אפשר שעל ידי זה היה מכירו.

ממשפחתו של ר' מאיר הכהן לא ידענו מאומה, בהלכות ברכות פ"א ח' נזכר ר' משה בן מאיר הכהן ויש לומר שהיה בנו. אבל החכם ר' שלמה באבער כתב במבוא התנחומא שלו דף נ' הערה ט"ו: מובא הרבה פעמים בשבלי הלקט כ"י וכן בתניא ס' צ' ובהקדמתו לשבלי הלקט דף 14 אינו מביאו אלא מזכיר שם חכם אחד שמו מאיר בן משה (לא כהן) עיין הערתו שם ס' קל"ז. ולא ידעתי פשר דבריו. וגם בתניא ס' צ' מובא ר' מאיר בר' משה ולא משה בן מאיר הכהן. חבריו ורעיו הידועים אשר שמשו עמו לפני מרדכי לא הזכיר בפירושו רק זעיר שם זעיר שם מעיר עליהם כמו, וכן מצאתי שכתבו תלמידיו, "וזכרני כשהייתי במגדל וושבורק וכו'". את ניסו ר' מרדכי בן הלל מביא ה' אישות פ"ט א' : והנה לפני גיסי הר' מרדכי בר הלל אירע מעשה וכו' אבל חבורו המרדכי לא ראה כי לא נתחבר בימיו עדיין וכן אינו מדבר אדות הרא"ש אלא מזכירו רק החשיבות שהשיב לו מהר"ם מסגדל אינויג"שהיים. ר' חיים בן יצחק א"ז אשר למד גם כן בבית מדרשו של ר' מאיר ברוטנבורק היה תלמיד ישיש ממנו ולא שמשו יחדיו כי ה' תפלה פ"ב ר' מזכירו בזה הלשון : "וכן אמר לי ר' חיים ששמע מפיו של הר' אליעזר ו"ל בישיבה" משמע שהר' חיים כבר למד לפני הר' אליעזר רבו השני המובהק ולאחר פטירת מהר"ם פגש אותו כמו שמעיד תשובה ס' רנ"ג בשו"ת הרמ"א ז' : "שכך שמעתי מהר"ר מאיר הכהן ברוטנבורג שמורינו ר' מאיר זצ"ל השיב וכו'". ונח נפשיה דמהר"ם בשנת נ"ג לפ"ק. עוד מביאו ההגמ"י בריני הנעלה כוף ה' חו"מ וו"ל : "אומר הר"ר חיים שחיטין שנמצאו בתרנגולים בפסח ראוי לאסור אם נצולו או נתבשלו עמהן דלא הוי עיכול ויש בהן איסור חמץ ע"כ". וה"ל תשובות מהר"ם פראג ס' קע"ז מפי הר"ר חיים, אור זרוע ח"א תפ"ב ומרדכי פ' כל שעה תשצ"ה (תקנ"ב) והרא"ש שם הלכה כ"ה.

אוצר החכמה

ובה' מוזה פ"ה ר' כתב : וכן הגיד לי הר"ר משה בן הר"ר שם שון שמורינו הר"ר אביגדור בהן זצ"ל הגהיג ככל ארץ אושטרייך לא

חיתם ולא מלאך וכו'. ואפשר שזה הר' משה בן שמשון הוא בנו של ר' שמשון בר' צדוק.

גם בנו של הרחא"ז הוא ר' יצחק בן חיים מאופנהיים השיב לר' מאיר הכהן וחשובתו נמצאת בשו"ת מהר"ם מינץ הוך סי' ק"ג וסי' ס"ו. אלה הרברים הקדמנו אדות בעל הנ"ס ר' מאיר הכהן כמו שהמכינו רוב הסיפורים וכמו שמקובל עד הנה ונבוא ונחזה אם יאימת הדבר אחרי השתמשנו ברשימות הקצרות אשר נתנו לנו ההנהות עצמן. והנה אחרי הדרישה והחקירה באנו לחלטה גמורה שההנהות נתחברו ממחברים שונים ואין בזה להסתפק כלל. וראיותינו נוכחות לכל:

הלכות שבת פ"ה כ': והנני כותב ממכתב המעת' יק ששאל מפי מהר"ם על ריש פ"ב אין מדליקין בעימרון וכו' א"כ היאך רגילין להניח הנר בבית ולאכול בחצר, והשיבני שהנרות לעוננ נצטוו ולא לצער ואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזכוכים פשיטא שיותר. עיין לעיל בהנה המתחלת וכן ל"ט ע"כ, ושם כתוב: מצאתי בשם רבינו זצ"ל שמותר להדליק נר בבית ולאכול בחצר אם ירצה, ור' שמחה משפירא היה רגיל לעשות כן עיין בפ' ערבי פסחים [והיינו תוספות ערבי פסחים של הר' פרץ הנדפסות במדרכי חוך ההנהות סי' רצ"ט, ושם כתוב: והרוקה כתב ואם הדליק נרות בביתו ורוצה לאכול בחצר יקדוש במקום שחפץ לאכול].

ובתשב"ץ סי' נ': ואומר שמותר להדליק הנר בערב שבת בבית ולאכול בחצר או באיזה מקום שירצה ואמר שאביו הרבי ברוך אמר לו שרבינו שמחה משפירא היה רגיל לעשות כן בקיץ להדליק הנר בביתו ולאכול בחצר.

במדרכי שבת ת"ו: גם אומר שמותר להדליק בבית בערב שבת בקיץ ואוכל בחצר ויהיה לו אורה מן היום משום דנר שבת אינו אלא משום שלא יכשל בעץ או באבן והרי יש לו אורה גדולה ואמר בשם אביו רבינו ברוך כי גדול אחר הנהיג כן בנרמיוא (12).

ובתשובות מהר"ם ד"ל ת"ל וד"פ תק"ו נמצא נ"כ בקיצר בשם ר' ברוך אביו של מהר"ם, אבל בהנמ"י ליתא זו וגם המעם של הרלקת נר שבת אחר. זמן המלות התשב"ץ, או באיזה מקום שירצה, נהיתה, אם ירצה דבר מוכן סאליו ואינו מן הצורך, אולי האיתיות, אם" ד"ה הן מן איזה מקום. גם שם פ"ה ס' מצינו הרושם, ע"כ לשון הרמ"ך וסה"ק מורה שמסדר אחר משתמש בהנהות ר' מאיר הכהן.

ובכלבו סי' ל"א איתא: וכתב הר"ם שמותר להדליק נר בעששית בבית ולאכול בחצר או באיזה מקום שירצה ואומר שרבינו ברוך אמר לו שאביו (12) והו"ו ר' אלעזר מורמש בעל הרוקה ולא ר' שמחה בר שמואל משפירא.

רבני שמחה היה רגיל בקיץ וכו' וצריך תקון וכן צ"ל, ואומר שרבנו ברוך אביו אמר לו שרבנו שמחה יכו'.

הלכות שבת פט"ז הנה' ל': אמנם לי המעתיק אמר הר' יצחק בהר"ר מאיר שראה בשרויי העירובין וקבלה בידם שנתקני בימי רש"י ז"ל ולא היה בהן היכר ציר והקשה להן לבני העיר מהא דר"ל ואמרו לו בל' הזה בפירוש הסוגיא זו מיעים האשכנזים ופי' לו כפי' מורי אליבא דר' אלפס ז"ל עכ"ל.

ועיין מרדכי עירובין תרמ"ו והנהיג מרדכי ממסכת עירובין רס"ז ושם איתא: מצאתי שכתב הר"ם מטולישולא (צ"ל מרוטנבורק) והשב"ץ סי' ע"ט. אדות ר' יצחק בן מאיר ראה צונץ Ltg. דף 303.

הלכות שבת ת"ל הנה' ב', ולשון המעתיק ששמע ממחר"ם ולכך נהגו ללבוש שרגנים ב"ט מטעם שגם ב"ט צריך להחליף וגם מעמא כי ב"ט העולם שמחים וילבשו שרגנים"ט שהוא מלבוש בתים ויזכרו את יום המיתה ולא יתנאה לבו עליו ע"כ.

ועיין תשב"ץ סי' ק"ס: ועל מלבוש שריגניזא שרגילים ללבושא ביום טוב לפי שיש שמחה יתירה לכך לובשין שלא תזוח דעתו עליו ולכך לובשה על גבנו בגדיו כרי שיזכור יום המיתה. אדות המלה שרגנים"ט ראה צונץ Aus dem inneren Leben d. Berliener. Vortr. דף 456. וברלינר בספרו. Juden צד 70, 131 ושם באר את המלה Sargenes.

הלכות יום טוב פ"ד הנה' ז' ואני המעתיק מצאתי בתוס' י"ט של הר"ר משה מפי' דרא (צ"ל מפיררא) כי ר"י היה מתיר וכן היו נוהגים ביתו וכן עמא דבר ע"כ. זה ה"ר משה נזכר עוד הלכות תפלה פי"א ד', בתוספ' דברכות כתב הר' משה מפיררא בהר' מאיר" והלכות חו"מ פ"ה י', וכן מצאתי בתוספ' דברכות של רבינו יהודה כתיבת ידו של הר' משה בהר' מאיר מפיררא והלכות יו"ט פ"ג ו' "וכן מצאתי בתוס' די"ט של הר' משה מפיררא בהר"ר מאיר" ועיין צונץ בכפרו Zur Geschichte דף 58. תשובות מיימוניות לספר אישות סי' ח': ואני המעתיק נ"ל להביא ראיה לדברי מורי רבי שיחי'.

שם סי' י"א, עכ"ל ר' שיחיה העתקתי מספר אביאסף, המלות מס' אביאסף שייכות להלן לסי' י"ב.

תשובות מיימוניות לספר שופטים בפתחת: וראיתי להעתיקו פה:

לפי ראות עינינו אחד מבעלי הנהגות מיימוניות הוא המכונה: המעתיק, אשר גם את עצמו יכנה בשם זה, הוא שאל ממחר"ם, הוא שמע מסט וגם הוא העתיק את תשובותיו. ולולי דמסתפינא הייתי אומר שזהו

בעל יסוד ההנהגות, אחד מן המחברים הראשונים אשר מלאכתם היתה לרשום ולכתוב את מנהגי מהר"ם והנהגותיו. בכתב מיוחד אסף וקבץ את כל אלה ופעולתו נכרת מפניו בתוך ההנהגות מיימוניות בכל מקום אשר הזכיר: נהג, הנהיג מהר"ם. זה המעתיק אשר בענותותיו לא הגיד את שמו משרתו היה אשר לא ימיש מתוך האהל, לא עשה מאומה מעצמו רק מוכיר ומכניס את הדברים אשר שמע ואשר ראה מרבו לתוך קיבץ נקרא מבעל ההנהגות השני: מכתב המעתיק. ואם תשאל לשמו כי הוא זה אשיכך הוא ר' שמשון בר צדוק, התשב"ץ אשר נמצא בידינו היום כמנו מעט הכמות אולי היה יותר גדול לפניו ועל חשיבותו מעיד שהר"ר פ"ר הגהו. אבל גם בציינו ובקומתו חגרוע מצינו הרבה ענינים מסכימים עם ההנהגות מיימוניות והמאמרים קטועים בתוכן ואציג פה קצת ממנהגי מהר"ם והנהגותיו.

ה'. ברכית פ"ד ט': הנה מורי רבינו שיחי' רגיל כשאין לו יין לברך עליו ולפטור שאר משקין היה מברך על המים קודם ברכת המוציא. שם פ"ה ו': וכן נוהג מורי שיחיה שאין מומנין אלא מי שאכל פת בזית, עיין תשב"ץ סי' ש"ז וספר הפרנס סי' ת"ד.

הלכות תפלה פ"ו ו': אמנם מורי רבינו נהג בעצמו כר' המחבר ובר' משולם ולעולם אינו מתחיל לאכיל שבת וי"ט משעבר חצי היום אם אינו מהפלל מנחת קודם כאשר כתבתי לקמן בסיף הלכות שבת ע"כ [פ"ל הגה' כ']. 1234567 ת"ח 1234567 ת"ח

שם פט"ו ה': וכן מורי רבינו רגיל ודלא כרש"י שכתב שאין לאומרו [פסוק ושמו את שמי על בני] אחר ברכת כהנים והל' תשב"ץ סי' קצ"ט שכתב להיפך].

ה' תפלות כל השנה פ"ג ו': וכן נוהג מורי רבינו שיחי'. ה' שבת פ' כ"ב צ': וכן נוהג מהר"ם שמנגב את ידיו בכל כחו זו בזו. עיין תשב"ץ סי' כ"ח, וכלכו סי' ל"א דף כ"ג. ה' שבת פ' כ"ט ח': אמנם מהר"ם היה רגיל ליטול ידיו אחר קידוש עיין השב"ץ סי' ט"ו.

שם פ"ל ט': וכן נהג מהר"ם (לבצוע על ב' בכרוה גם בסעודה שלישית בשבת) עיין תשב"ץ סי' י"ט, וכלכו סי' ל"א דף כ"ז ב'. הלכות שבת סוף פ"ה מהר"ם הנהיג להתנות קידם שירליק שלא לקבל השבת עד שיסיר הנר מידו עיין תשב"ץ סי' י"ד. שם הגה' ו' ומורי הנהיג בדברי המחבר והיה נותן מעט שמן וחלב שבכל נרות עיין תשב"ץ סי' י"ו.

הלכות יום טוב פ"ז י': וכן נהג מהר"ם להתמיר בשגוי אותיות שבירות ומיפרדות עיין תשב"ץ סי' קס"ד. מרדכי מועד קטן אלתפ"ח סתם.

הלכות תעניות סוף פ"ה. וכן נהג מהר"ם לומר בנחת (ברכת על מגלת איכה).

הלכות מגלה פ"ג: וכן היה רגיל מהר"ם ז"ל לומר רק להודות ולהלל וכו' עיין ת שב"ץ סי' קע"א.

שם הגה' ג': מהר"ם נהג לומר לקרות את ההלל עיין ת שב"ץ סי' ר"ט.

שם הגה' ה': מהר"ם היה נוהג שלא אמר אלא עם הצבור עיין ת שב"ץ סי' ר"ז.

שם פ"ד א': וכן מהר"ם נהג איסור בנר ישן. הלכות עירובין פ"ח ד' וכן היה נוהג המיד שהיה עושה עירוב חצירות

בבל ע"ש עיין ת שב"ץ סי' ע"ו. הלכות חמץ ומצה פ"ג ה': וכן נהג מהר"ם משבירך על ביעור חמץ

לא סח בדברים אחרים עד נמר בדיקה. הלכות יום ט"ב פ"ג הגה' ז': אמנם מהר"ם הנהיג לבשל בכל קדירה

מע"ט אם רוצים לבשל בה ביו"ט. הלכות מגלה פתיחת פ"ג: מהר"ם הנהיג והורה שלעולם ילך לב"ה.

הלכות שופר פ"ג ז': וכן הנהיג מהר"ם ז"ל לברך שהחיינו בתקיעה. ה' שבת כ"ט ו' עיין ת שב"ץ סי' ק"כ.

הלכות יום טוב פ"א ג': והנה מהר"ם הנהיג לחתום הקמח מעיו"ט או לסוגרו בחרד והמפתח ביד ישראל.

הלכות יבום פ"ד: ומורי רבינו מאיר זצ"ל הנהיג לכתוב ביום ל' לחדש פלוני שהוא ר"ח פלוני עיין ת שב"ץ תע"ד.

הלכות אישות פ"ג ס': יכן הנהיג רבינו שיחיה וכן השיב לי בתשובה מנהג אבותינו ומה"מ כיון שאין המצוה מוטלת על המברך ועוד דילמא הררי

וכו' עיין ת שב"ץ סי' הנ"א. אבל מצינו גם כן שניים בין התשב"ץ ובין ההנמ"י כגון בהלכות

שניית עשור בסוף איתא: וכן נהג מהר"ם אמנם במערב רחוק ממקום התפלה היה או בכהכנ"ס של נשים כשלא היו שם נשים ובתשב"ץ סי' קל"ח

איתא להיפך. מהר"ם ז"ל אינו ישן בביה"כ בליל כיפור. ויש להוסיף ולהאריך בזה אך אין תועלת בקיבוץ ענינים כאלה. הרב

ידוע שבימי הבינים לא חששו הסופרים להעתיק זה מזה הלא ע"י העתקה לכדה נתפשטו הספרים ולפי תומם כתבו המחברים את הדברים ממקומות

שונים ולא ראו בזה השגת גבול ספרותי ובפרט הגהות פירחות באויר באין קשור לקומים הן. מכנים כל איש בקונטריסו ברצונו ונס להבאת גאולה לעולם

לאמר דבר כשם אימרו לא כונו בעבור שלא להתקשט ולהתפאר היתה

מנמתם על כן מי ימלל ברור שמכתב המעתיק הוא הוא התשב"ץ? ישומו עליו רבים כי משחת מאיש מראהו. והסבמת ענינים אחדים עם מאמרי התשב"ץ מה מוכיח? היתכן שבעל הגמ"י שאב מהיבורו הקטן של הר"י שמשון בר צדוק? בן גילו היה, בזמן אחד חיו יבישיבה אחת שמשו לפני רב אחד, אבי הרבנים הוא מהר"ם. הלא יותר מתקבל אל הלב שהר"י שמשון חבר גם כן הגהות על הרמב"ם והתשב"ץ שלי מסכים עם אלה ההגהות במקומות הנזכרים.

ראיתי פה להעיר שניה על דבר אחד אשר כתבתי למעלה בנוגע למקום תפיסתו של ר' מאיר בר ברוך. בהלכות שבת פ"ו ו' מובא: וזכרתי כשהייתי אצל מורי במגדל ויש"ב בורק וכו' ושם הצנתי גם אה המקומות אשר נזכר בהן מגדל אינונשהיים, נקמתי שהכותב אלה הדברים הוא ר' מאיר הכהן וסמכתי על הראיה לא ראיתי שדבריו בזה תלמידי מהר"ם האחרים. לא מצינו שהזכירו את מקום תפיסתו וולתי ההגהות מיימוניות ואם המחבר ר' מאיר הכהן אוי הוא הכותב והוא היה אצלו בבית הסוהר. הוא ראה ושמע ונשא ונתן לפניו אך הדבר הזה איננו מוכרח ומוכרע כי אולי יצאי הרשימות האלה מקולמוסו של המעתיק? חי"ד אזולאי בשה"ג קפ"ו כתב שראה תשב"ץ כ"י כתוב שם שקבל הדינים ממהר"ם וכ"כ הרב המבי"ט ח"כ סי' ר"ץ שעשה ספר תשב"ץ בעורו במגדל וגם בנדפס בשער הספר נמצא: ואת הספר הזה כתב תלמידו הנ"ל בהיותו עמי במגדל הסוהר. ואם המעתיק הוא ר' שמשון בר צדוק קל להבין מדוע לא הזכיר את הענינים הנוגעים לחיי רבו ולתפיסתו אשר עשה רושם באשכנז. אלא בוראי התשב"ץ הוא קיצור מחבור גדול. ומדי דברי בו זכור אזכרנו כי מכנה את מהר"ם רוב פעמים ב"ל ובנ"ע משמע שכבר מת, ועיד כתב בתשב"ץ סי' צ': ואומר שמותר לכתוב שאלות תשב"ץ וכיוצא בהן שאדם כותב לעצמו ביום ו' ואפילו לאחר חצות לפי שהיא מלאכת שמים ע"כ. ועיין עוד מרדכי פסחים תתק"ז וכלבו סי' ל"א. מלות "וכיוצא בהן" האינם הגהות? ושם תשב"ץ לא יתכן מלה כשתבשת אי נשתנה במבטא מן תשובות? כמו "קרובין" אשר נהיתה מן קרובות כי בהבטה ראשונה יש לחשוב שכך נכתב: שמותר לכתוב שאלות תשובות.

חשבתי שבית הסוהר הראשון של מהר"ם מגדל וושבורק לא הנכירו התלמידים רק בהגמ"י. זה אינו הלא מצינו את שם המקום בסיגנון אחת בתשב"ץ סי' ר"ז ואצינו פה: "אמנם הר"ם ז"ל אמר שבספר מיימון יש במקום שיש מנין אם אין יחידים שאין יכולים לבא או שלא היו בבית הכנסת בשעת קריאת ההלל אפילו הם שלשה אין להם לברך על קריאת ההלל וכן עשה בשהיד כ"א שפירק"א לפי שפירשו מן הצבור ביחידים דמי". --- באק בספרו ר' מאיר בן ברוך דף 38 רצה להוכיח מזה שישיבתו

של מהר"ם היתה גם בעיר אויגסבורק (Augsburg) וזה טעות כי אישפריקא היא מנרל ווישבורק כאשר נראה לעינים מתוך הענין בדברי התשב"ץ. מהר"ם לא רצה לברך על קריאת ההלל ביחידות בלא סנין וכן עשה בבית הסיהר באישפריקא (עיין בהגמ"י הלכות מגלה פ"ג הגה' ה'). ואין לפרש באופן אחר כי מה ראה לעשות ככה אם לא שהיה אנוס להתפלל בלא צבור.

מכל מה שהוכחנו נראה שאינו מן הנמנע שהמעתיק כתב את הדברים הניגעים לחיי מהר"ם אשר רשמנו למעלה, אך לעונת זה יש לרקדק בהערה קמנה הלכות תפלה פי"ב ו' וכן מצאתי שכתבו תלמידיו — הענין עצמו מובא בתשב"ץ סי' קפ"ג — משמע מלשון המניה שראה את כהני התלמידים במקום אחר והשתמש בהם. אם המלות האלה אינם הגהה בעלמא קשה מאד להבין אותן. היחזק לחשוב כי בחיי מהר"ם כבר נכתבו מנהגיו והיו למראה עיניו של בעל הגמ"י. גם קורא את הכותבים תלמידיו, כאלו הוא לא היה תלמיד אשר שמש לפני מהר"ם. ואפשר שכוון בזה להגהות המעתיק אי לתוספות ר' מאיר ב"ב עיין ס' הישר דף 85, תלמידו ר' יצחק בר אשר הלוי שנעשו בלתייר Gross GJ. 584. וכן מצינו ה' תפלה פי"ד ו' וכ"כ הר"פ שכתב רבינו שם שאין לאומרו, נראה קצת מזה כאלו כוון להגהות ר' פרץ בספר התשב"ץ. אף שהענין עצמו מובא שם להיפך בלי הגהה. אם לא שגם הערה זאת יצאה מתחת ידי המסדר האחרון.

ועד מצינו שם המניה נקרא. ה' תלמיד ב' ה' לכות אב"ל פ"ה הגה' א' וז"ל ואת מצאתי אמת אמר התלמיד וכו' וחתום שם ושלוש שמשון בר' אברהם (?) וזה"ל צ"ל שמשון בר' צדוק כי הזכיר למעלה. דורו של מהר"ם הר"ר יוסף בר' מאיר ולשינו של מהר"ם הוא ע"כ ההגה' מר' שמשון בר' צדוק היא.

אמנם יש לקבוע חלטה זאת שמחבר הראשון של הגמ"י הוא המעתיק אף שלא ניתן לנו לנלות סוד האיש הנסתר בשם זה.

המחבר השני הוא הכותב אשר בשם זה יכנה את עצמו באיזה מקומות. ואלו הן: הלכות שבת פ"ה כ': הנני כותב ממכתב המעתיק וכו' ובהגה' ס' מובא, ע"כ לשון הרמ"ך הוא ר' מאיר הכהן ולא ר' משה הכהן אשר עשה השנות להרמב"ם כי כתב, וכן ראיתי מורי רבינו שיחי' נוהר שלא לקרות בלילי שבת בספר כאלה מזכיר תלמיד מהר"ם ולא ר' משה הכהן מגרבוניה אשר היה קודם ר' מאיר בר ברוך ולא הכיר. אפשר שהמלות ע"כ לשון הרמ"ך שייכות למעלה לדברי הנני כותב, הרי מצינו שהכותב הוא ר' מאיר הכהן אשר כולם חשבו לבעל הגמ"י. הלכות גירושין פ"ד ו': יאני הכותב ראיתי בנט אשה אחת אולה והובאה לצרפת וגרשה

בעלה וכתב מירי רבינו שיחיה ודרה באשר דרה ולא הזכיר מקומה כלל.
 ע"ב. הלכות עדות סוף פי"ח: "הג"ה ולי הכותב נראה להביא ראיה וכו'".
 מלאכתו אשר עשה הכותב הן הן גיפי ההגהות נובעות מתוך חבורים
 ותוספות ותשובות של מהברים שונים ונפרט מכתבי מהר"ם יאלה הן כתבי
 מהר"ם בר ברוך הנזכרים בהגהות:

(א) הלכות ברכות. ה' ברכות פ"ה הגה' ה' יו' והלכות שבת פכ"ט מ'.
 ואולי כוין לזה גם במקומות אשר הזכיר: לשון מורי שיחי, וכ"כ, וכ"פ
 בהלכות ק"ש, תפלה, וברכות. כגון בהלכות תפלה פ"ג ה', פי"ב ג' וס', פי"ד
 ח', פמ"ו י' וז', ובהלכות ברכות פ"ד ל' פ"ו י' וז', פ"ח ז', פ"ט ב' וג' 13).
 (ב) הלכות שחיטה. שחיטה פ"ג ט' 14).

(ג) הלכות שמחית. שבת פכ"ו מ' ונ', פכ"ט פ'; יום טוב פ"א ע'
 פ"ו כ'; אבל פ"ב ג', פ"ד ב' וז', פ"ה ג' ט' יצ', פ"ו ז', פ"ח ג', פ"ט ג'
 וז', פ"י ט', פי"ג ב', ותשובות לספר שופטים סי' י"ז י"ח וי"ט. ופ"ד ה' מהלכות
 אבל מזכיר את יסוד מהר"ם.

(ד) חדושים למסכת שבת (שבת פי"ט ד': ישוב קבע תשובה זו
 במגדל אינויג"שהיים בחדושי ושמ"פכ"א ב: בחדושי תמצא בהמצניע). למסכת
 בבא קמא (תשובות לספר אישות סי' כ"ט ול' ותשובות לס' נזקין סי'
 כ"ב). למסכת בבא מציעא (שכירות פ"ב ב', פ"ט מ', מלוח ולוח פ"ד א', פ"ה
 ד', פכ"ו כ'). תשובות לספר משפטים סי' נ"ב, חידושי פרק הרבית - איזהו נשך.
 שם סי' ס'. תשובות לס' קנין סי' ל"א). למסכת שבועות (תשובות לס'
 משפטים סי' ס"א, הלכות שכועית ספי"א). למסכת נדרים (תשובות לס'
 קנין סי' ל"ה). למסכת חולין (מאכלות אסורות פ"ט א', פי"ג ג'). למסכת מנחות
 (ציצית פ"א).

(ה) פסקי מהר"ם: ה' שבת פכ"ב ש', פסקי עירובין ה' שבת פמ"ז ד', פי"ז ב', ש'
 הלכות עירובין פ"ב א', ה' יום טוב פ"ב ח', פ"ה ח', ה' העניית פ"ה א' ח'.
 (י) תוספות למסכת יומא ה' תפלה פ"א ח': וכן כתב מורי רבינו
 בפרק אמר להם הממנה". שם פ"ג ה'. ע"כ לקמתי מדברי מורי רבינו שכתב
 בשלהי יומא בתוספ" 15).

גם כתב מהר"ם מגלת אסתר לעצמו (ה' מגלה פ"ב ע').
 מלבד אלה החבורים כתב מהר"ם הרבה תשובות ונחקור להלן את
 יחוסן לתגמ"י, רוב ההגהות נמשכים אחר דברי התוספות (יד מלאכי בכללי
 שאר המחקרים והמפרשים סי' ד) ודבר זה מרתם המכעית כי כן נוצרו

13) נדפס: בחשב"ן מסי' שכ"ב והלאה ובתוך שיערי תשובות מהר"ם הוצאת מורי
 ידבי הר"ר משה אריה בלאך שליט"א מרץ 298 ולהלאה עד דף 310. וגקראים סדר הברכות.
 14) שם דף 312. 15) עיין צוין צור געשיכטע דף 46.

ונלקטו ואציג פה קצת מהתיספות אשר מוכיר בעל הגמ"י.

תוספות רב רבות ה' תפלה פ"ב ר' פ"י ב', ספי"ג, פי"ד ח'.

תוספות ר' יהודה שיר ליאון לברכות ה' תפלה פ"ב ר' ו' וכן מצאתי בתיספ' ר' יהודה אבל בתיספ' אחרות מצאתי. ה' חמץ ומצה וכן מצאתי בתיספ' דברכות של ר' יהודה כתיבת ידו של הר' משה בהר' מאיר מפרדא. לתענית ה' תפלה פ"ג ה', השיבות לס' משפטים סי' ז'. לב"ק ה' שביעית פ"ג.

תוספות ר' יחיא ל חמץ ומצה פ"ח ל' 16).

היספ' ריב"א תפלות כל השנה פ"ג א', יום ט"ב פ"ח ה'.

היספ' ריב"א שופר פ"ב נ', פ"ג א'; שכתב לפני ריב"א ה' אבל פ"י ס'. תוספות רביצה שביתת עשיר פ"ג ה'.

תוספות ר' פרץ אשר קרא תוספות ע"פ ה' חמץ ומצה פ"ח ה', אישות פ"ג ס' 17).

תוספ' ראבי"ה תשובות מיימיניות ס' נשים סי' ל"ו בשם תוספ' רא"ה ובתשובות לס' קנין סי' כ"ג (ז') לשין הר' אליעזר.

תוספות הר' אליעזר והוא ר' אליעזר מטון; ה' נזקי ממון פ"ג ב', "תו' מהר"ם ז"ל הקשה על פי' ר' ונראה להר' אליעזר" ה' נזקי ממון פ"י ז'. וכן כתב הר' אליעזר בתו'. תשובות לס' קנין סי' כ"ג, ותשובות שופטים סי' י"ב, ואני כתבתי לשון הר' אליעזר וצ"ל, ותשובות לכפר אישות סי' ט', ותשוב' לס' נזיקין סי' כ"א, והר' אליעזר מטיל פסק, אולי צ"ל מטון.

תוספות ר' שמשון ה' מכירה פ"י ז', ה' אישות פי"ב פ', שבת פ"ה ר'. לסנהדרין תשובות לס' משפטים נ"ז.

תוספות ר' שמואל בר נטרונאי לקדושין אישות פכ"ג ט', לחילין תשובות למאכלות אסורות סי' כ', לסוכה שופר פ"א א'.

תוספות שלנו ה' תפלה פ"ד כ'.

תוספות הר' אליהו בן הר' מנחם תשובות לס' קנין סי' כ' 18).

תוספות ר' יואל הלוי תשובות לס' משפטים ע': וזו העהקה מתוך ב"ב של רבינו יואל הלוי שפירש לפני ריב"א (צ"ל לפני ריב"א) ו' הלכות אישות פט"ו ט'.

תוספות הר' יוסף מאור לייגש ה' גירושין פי"א ס' 19).

ראוי כאן להביא דעת הח' ר' שמואל הכהן אשר כתב בספרו מרדכי בן הלל דף מב-מד, כי ההגהות והתשובות מיימיניות נכחו מתלמידי מהר"ם

16) גיאם בספרו Galbia Judaica דף 531 - 17) שם 565 - 18) שם 383 - 19) שם 34.

ה' מרדכי ור' מאיר הכהן ואחרים. ינסדרו אח"כ ע"י פלוני אלמוני, ובפרט
בנינו לתשובות מיימוניות העיר לדברי מהרי"ק אשר בתשובותיו שורש א'
יק"ס מזכיר: „כמו שכתב המרדכי בתשובות השייכות לסדר
נשים" ומכאן הוכיח זחבם הנ"ל שמהרי"ק מיהם חיבור תשובות מיימוניות
לר' מרדכי בן הלל הלא התשובות נרשמו בן בודאי ובעביר שמהרי"ק חי לא
זמן בכיר אחרי המרדכי, דבריו נאמנים.

וראיותיו אשר העריך אליהן: השרטוטים הקלים והמקוטעים המסיימין
ומצייגין את סיגנון הלשון במי: ע"כ. ליקטתי מרדכי מורי, עוד האריך הרבה,
קצרתיו ואין לי להאריך. שוים הן במרדכי והן בהנמ"י. וגם אלו מכנות את
הר' פרץ רבו של המרדכי בשם „מורי". האחרון הכייד: מביאות הנמ"י
תשובות אחדות באותי הסיגנון ולשון כאשר מובאות במרדכי.

לפי מה שהארבנו עד הנה בתולדות ההגהות אין לנו להשיב על
המענות הראשונות, סיגנון הלשון השווה אינו מוכיח כלום כי דברים כאלה
מקרים הם ואם רוצים אנחנו להשתמש בראיה זו על נקלה נוכל להוכיח
שחבורים שונים מיד אחד יצא, וגם כני, מורי" דבר תפל הוא פעמים קיצור
מלת „מוריני" פעמים לשון בכיד ובנידון רידן אפשר שהמעתיק קרא כן את
הר' פרץ (ואם המעתיק הוא ר' שמשון בר צדוק בודאי היה מכירו ראה
גראס G.J. דף 566 ותשובות לספר הפלאה סי' ד' וז"ל זה חברנו הרב ר'
שמשון אמר לי שנדר על דעה ה"ר פרץ וה"ר חיים ועל דעתי וכו' משמע
שהנוכרים היו ביחד). נשאר לנו הראיה האחרון שקצת תשובות הנמצאות
במרדכי מובאות בסיגנון אחד בהגהות מיימוניות, לא אכחד שראיה זו
ראויה להתכבד אם נראה לעינים, אבל אם נשניה לדרך העתקות איך נעשו
ישוה בותב מזה בלי שנוי ובלי הפסד מאומה ופעמים מכ"י אחר העתיקי או
אין אנו רשאים לקבוע דבר מענינים שוים ומסכימים זה עם זה. ובפרט
שהמרדכי אינו מדויק ויד סופרים משנים ומשגים שלטה בו. ומי יאמר לנו
אם נמצא תשובות במרדכי ובהנמ"י שוות בצורתן שאלו לא משורש אחד
יצאו מקובץ תשובות מהר"ם.

[1234567]

ומה שהביא מהרי"ק אשר לפי דעתי ייחס תשובות מיימוניות לר'
מרדכי באמרו. כתב המרדכי בתשובות השייכות לסדר נשים גם כן אינו
ראיה ברורה כי בודאי היו תשובות מהר"ם סדורים לסדרים אחרים כגון
לסדר נשים, נויקין, וסדרים אלו סדרי המשנה ולא סדרי התשובות מיימוניות,
ורשימה סתומה כזאת: „תשובות השייכות לסדר נשים" אינה
מיכיחה כלום שלתשובות מיימוניות כיון מהרי"ק ובפרט שאלו נקראו: „תשובות
דשייבי להלכות אישות" משמע שנסדרו כעין הלכות הרמב"ם
ולא כפי הסדרים סדרי המשנה, ועוד כתב ההכס הנ"ל תשובה הראשונה

תזכרת במהרי"ק שורש א' אינה נמצאת בחשובות מיימוניות אבל הזכרת
שם שורש ק"ס היא אות באות כתשו' מיימוניות הלכות אישות סי' ח'.
ואקביל שניהן זו לעומת זו: במהרי"ק איתא מעשה באדם אחד כהן שראו
את אשתו הולכת אחר בחור אחר. וכתשו' מיימו' סי' ח' איתא מעשה
באדם אחד כהן שראה אשתו הולכת נגד בחור אחד. ואח"כ נמצא
במהרי"ק שוב פעם אח' הכהן היה על מטתו בליל שבת בעת שבני אדם
ישנים. וכתשו' מיי' נמצא ושוב פעם אחרת הכהן שכב על מטתו בלילה.
ועוד במהרי"ק וקודם דבר זה לא הייתי אזהרתן, ובחשובות מיימו' :
וקודם דבר זה לא היתה אזהרתן במהרי"ק והנה הר"ר חזקיה
מורצבורק אסרה עליו והשיב ר' מאיר, בחשובות מיימו' והנה הר"ר
חזקיה מסיידבורק אסרה עליו וזו חשבות מורי רבינו שיחי', השנויים
נראים לעין ובכל זאת נוכל לומר שר' מרדכי סדר את חשבות מיימוניות :
החשובה הזאת מובאת בחשובות מהר"ם ד' פראג צ"ח בקיצור ובדפוס
בערלין הוצאת מורי ירפי הר"ר משה אריה בלאך נר"ו כת"י אמשטרדם סי'
ס"ג, ובחשובות הרשב"א ח"א סי' תהל"ב ותהל"ג באריכות. ועיין ג"כ בחשובות
מהרי" מברנא סי' ח' וחשובות מהרי"ו סי' ח'.

אחר מן הדברים היוצא קשים הוא קביעת יחוסן של חשבות מיימוניות
אל ההגהות מיימוניות. יש לחקור ולדרוש אם שתיהם מיה אחד יצאו ומרועה
אחד נתנו או לא, שנית אם בקומתן ופמצכן נשארו החשובות כמו שנפדרו
לפני בעל הגמ"י או אם נשחנו על ידיו. לפי דעתנו החלושה ענין קבוצ
וסדר של החשובות מיימוני' מחובר הוא אל ענין קבוצ וסדר של חשבות
מהר"ם בר ברוך. וכלל זה נקטנו שחשובות של מהר"ם נלקטו ונסדרו בחייו
ובעל הגמ"י השני הוא ר' מאיר הכהן השתמש בילקוטן ולא בחשובות
אחרות ומפורזות לבד. ולראיה אביא פה קצת רשימות והערות קטנות אשר
היו לנו למופת.

הלכות תפלה פ"ח ט': כתב מורי רבינו בחשבות

שם פ"ב ר': והנה מורי רבינו כתב בחשופה.

הלכות תפילין פ"ב ב': וכן כתב מורי בחשבות, הלכות ברכות פ"ו ב' :

וכן פסק מורי שיחי' בחשופה.

הלכות שבת פ"ב ה': וכ"כ מורי בחשופה.

הלכות אישות פ"ג ד': תמצא בתשו' מורי רבינו שיחי' בס' ג

פ"ד ב': תמצא בחשבות מורי רבינו שי' בס' ד'.

פ"ד ד': אמנם מורי רבינו פסק בחשופה כדברי רבינו

המחבר וטעמו הלא היא כתובה בסוף ספר זה בס' י"ז ע"כ.

שם פ"ה י': ועיין בס' ס"ז של ספר משפטים ע"כ.

הלכות אישות פ"ה מ': וכן צסק מור' שיחיה בתשובה י"ט ובתשובה
כ' ע"כ.

שם פ"ח ב': וכ"כ מור' שיחיה בתשוב' וחתם ע"כ בתשו' מורי רבינו
שיחיה הלא היא כתובה בסי' ב' ע"כ.

שם פי"ד ט': ומתוך תשובת מורי רבינו שיחיה.

פי"ד כ': מתשובת מורי רבינו זצ"ל.

שם: והנה מורי רבי' שיחיה כתב בתשובה... עכ"ל ועיין בסי' ל"ד
ותשובה זו מצאתי כתב יד ה"ר פרץ בספר העיטור שלו.

שם פט"ו ח': וכ"כ רבינו בתשובה.

פט"ו ד': כתב מורי בתשובה.

שם: כתב רש"י בתשו'... ומצאתי כתיבת ה"ר פרץ בגליון
העיטור.

שם שם כ': עיין בתשובה בסי' שופטים.

שם מ': ותשובת מורי רבי' שיחיה בענין זה תמצא בסי' ה'.

פי"ט ח': וכתבה באורך עם צדדיו ועם תשובות מורי

רבי' שי'.

שם פי"ט כ': וכ"כ מורי רבי' זל בתשובתיו ע"כ.

הלכות גירושין פ"ג ח': וכל דיני משומד לענין גט תמצא בתשובה בסי' כ.

פי"ג ג': וכן מורי רבי' שי' משמע (משמו) בתשוב' בסי"ט.

הלכות נזקי ממון פ"ג ב': עיין בתשובה י"ז.

הלכות חובל ומזיק פ"ז ג': בתשו' בסי' ד' ביארתי בקוצר חילוקים.

הלכות זכייה פ"ט ד': ועיין בתשוב' מורי רבי' הלכות אישות פי"ז.

הלכות שוען ונטען פ"א ח': ועיין בתשובה ל"ז שוב ראיתי

[אוצר החכמה]

בתשוב' מורי רבינו זצ"ל.

ויש להוסיף בלי תועלת אך נראה מהערות אלה שבעל הגמיי מוכיר

את תשובות מהר"ם כאילו היו ביחד בקבוץ אחד גם מצינו שהעיר בהנהגותיו

לסימני התשובות ומקביל תשובה מסומנת לתשובת מהר"ם על כן יש להוכיח

שהשתמש בקבוץ תשובות רבו אבל רחוק ממנו לחשוב שהכותב הוא ר'

מאיר היה המסדר של תשובות מיימוניות אלא על כל פנים כבר נסדרו

לפניו אולי מבעל הגמיי הראשון הוא המעתיק כמו שהעירותי למעלה.

ובתשובות לספר אישות סי' ח' נמצא בפירוש: ואני המעתיק נ"ל להביא

[אוצר החכמה]

ראיה וכו' (20).

(20) תשובות מיימוניות מוכרים האחרונים בשם: ובתשובה במיימוני כתב מהר"ם

או תשובה במיימוני לעומת תשובה במרדכי עיין שו"ת מהרי"ל סי' ח', ס"ג, קמ"ג ובסי' נ"ג

בתב: ומייתי ההיא תשובה במיימוני והיא מעשה גופא דאיתא במרדכי מייתי לה במיימוני

סידור התשובות מיימוניות נסמך על סידור ההגהות ונמשך אחריהן.
 בעל הגמ"י הראשון הוא המעתיק אשר אולי בקיצור נמרץ כתב את הגהותיו
 על המשנה תורה ומנהגיו והנהגותיו של מהר"ם מוכרח היה להעיר גם על
 תשובותיו אשר במקום צר תוך ההגהות קצרות לא יוכלו להכתב לכן קבץ
 איתן בקונטרס מיוחד – ודבר זה טבעי ומוכן מאליו – ואפשר שהתשובות
 האלה הסדורות לפי סדר ההלכות רק מתשובות מהר"ם נלקטו ובא בעל
 הגמ"י השני הוא ר' מאיר הכהן והוסיף עליהן מחבירים שונים כגון מספר
 החכמה, מס' התרומה, מראבי"ה, מפסקי ה"ר חזקיהו, מתוספות וספח אליהן
 גם תשובות גדולי צרפת כגון רש"י, ר' יצחק בר שמואל, ר"ת, ריצב"א, ר'
 שמשון בן אברהם ותשובות זה האחרון העתיק מנימוקי ה"ר יעקב מקורסן
 חלמידו של הרשב"א (תשובות מאכלות אסורות סי' י"ג). נימוקין אלה הזכיר
 גם בשם מטבע של ה"ר יעקב מקורסן או במבקרשן (הלכות מ"א פ"ד ופי"ג
 ב') והרבה דברים לקח מקובץ ה"ר קובל (תשובות קנין סי' י"ח) אשר קרא
 גם קונטרס ה"ר קובל (הל' שבת פ"ו י', מ', ר' ושם הגה' ק' קונטרס ה"ר
 קורביל וזה טעית) או נימוקי ה"ר קוביל (תשו' משפטים סי' כ"ג ושם י"ד,
 ט"ו, י"ז, י"ט עיין עיר הלכות אישות פכ"ד י"א) וזה ה"ר קובל הוא ר' מנחם
 בר נטרונאי המכונה קופלין קרובו של מהר"ם. (מרדכי בן הלל דף ק"מ).

סימני ההוספה הן: ההערות על תשובות אחרות, ההגהות
 אשר נמצאו בצד התשובות לדונמא תשובות קנין סי' כ', ל"ב, נזיקין
 סי' ו', י"ד, משפטים סי' ד', ו', ל"ב, ל"ז, מ"א. שופטים סי' ו', ט', י"ז ועוד
 ההערות בתשובות על ההגהות כגון תשוב' קנין סי' נ"ז ועיין
 בהלכות תפלה פ"א, סי' כ"ג ועיין בס' ל"ד וההגהות, תשובות משפטים סי'
 ג"ח וכן דעת רבינו המחבר בהלכות שכירות פ"ב סי' ס"א ועיין בהגה
 בהלכות שבעות פ"ג ורבים כאלה. ועוד הרשימות הקטנות כגון
 תשובות נזיקין סי' י"ב ובתשובה אחרת מצאתי, תשובות אישות סי' ו' ואעפ"י
 שכתבתי, אחרי כתבי התשובה מצאתי. סי' י"ב כאשר ביארהי בפ"ג מהלכות
 נירושין. סי' כ"ז במקום אחר מצאתי בשם מורי זצ"ל.

תשובות מיימוניות נמצאו להלכות אישות ל"ז סימנים (ובתוכם
 תשובות מהר"ם מסי' א' עד ה', מסי' ח' עד י"א, סי' י"ב, כ', מסי' כ"ג עד
 כ"ה, סי' כ"ז, ל', ל"א). להלכות ביאות אסורות ה' סימנים, להלכות
 מאכלות אסורות כ"ב סימנים, להלכות נזיקין כ"ב סימנים,
 לספר קנין ל"ט סימנים, ל"ס משפטים ע"א סימנים, לספר
 שופטים כ' סימנים ולה' שבעות ונדריים ה' סימנים. מלבד אלו לא נמצאו

אח"ח 1234567

באורך מבוואר על צדדיו. מהרי"ל תשוב' סי' ס"ד ומהר"ם מינץ תשוב' סי' ל"ט תשובות
 מהר"ם כריש הכות"ב.

תשובות מיימוניות לספרים אחרים וכודאי לא היו תשובות מהר"ם סדורות לסדרים אחרים בזמן חבור ההגהות לכן מוכיר המגיה רק תשובות מופרדות ויחידות. מלבד דמעתיק והכותב נמצא גם כן מעשה ירי המסדר או המסדרים האחרונים ולדעת מה היה מלאכתם בהגהות נשנית לאותות קטנות. בעלי ההגהות הראשונות מזכירים את דב"ר מאיר בר ברוך בשם מורי רבינו ש"י, רבינו ש"י, מורי רבינו זצ"ל או מורי רבינו סתם לא כן המסדר אשר שאב רק מכתבי ר' מאיר הוא מזכירו בשם מהר"ם ז"ל, מהר"ם, הר"ם, ואף שיש לתלות שנוי הזכרת השם בסופרים אשר לפום ריהטא לא דקדקו מ"מ יש לסמוך על סימן זה.

ואעתיק כאן קצה מסימני הסידור: ע"כ מצאתי (ה' יום טוב פ"ח ה' שבת פ"ב ה', ה' חיבל ומויק פ"ו א.) שוב מצאתי כתוב בשם מהר"ם (ה' מגלה פ"א ו') ובשם הר"ם מצאתי (ה' יום טוב פ"ו נ', ה' חמץ ומצה פ"א ו', ה' הענית פ"א ג', ה'). ואני מצאתי (ה' יום טוב פ"ח ה') וכן מצאתי (ה' שבת פ"ח ז') ועיין בהגה' בסמוך (ה' מכירה פ"ו ז') ועיין לקמן בהגה' (ה' גירושין פ"ג ז') ועיין בהגה' לעיל (שם פ"ו ז') ועיין בהגה' בפ"ט לעיל (ה' שבת פ"ב ה') ורבים כאלה. לא אכחד כי סימנים אלה אינם מובהקים הלא מצינו כמה פעמים שבעל הגמ"י העיר על הגהות אשר כבר כתב כגון כאשר הגהתי (ה' עכו"ם פ"ב ב') בענין שכתבתי (ה' אישות פ"ב ב') כאשר בארנו (ה' שופר פ"ב א') שם ביארתי (ה' יום טוב פ"ו נ') ומי יוכיח מאלה ויכריע שזה כתב המגיה וזה המסדר? סימנים אלה פורחים באויר ואין להם על מה שיסמוכו, אבל דבר זה ברור שה"ר מאיר הכהן לא השלים את ההגהות מיימוניות הלא מובא בפירושו בהלכות שבת פ"ה ס': ע"כ לשון הרמ"ך וסה"ק. נראה מזה שלא בלה את מלאכתו.

בהלכות תפלה פ"ג ה' נמצא: "וכ"כ מורי רבי' והגה' ו' והורה הלכה" וזה מעיר ג"כ על סידור אחרון אף שהגהות סתם אינם הגמ"י. בנוגע לזמן חבור ההגהות נביט גם כן אל הזכרת שמו של מהר"ם כי זה יהיה לנו לעינים. פעמים נזכר ומובא במלה "שיחיה" ופעמים במלה "וצ"ל" או "ז"ל" וענין זה יוכיח איך נתחברו ההגהות בלי שנוי ותמורה. הכותב הוסיף הגהותיו והמסדר לא שנה את הדברים אשר מצא לפניו ובכן יובן אם נמצאו הרבה פעמים המלות שיחיה ווצ"ל בפרק אחד כגון הלכות ברכות פ"א הגה' ב' וצ"ל והגה' ו' שיחיה; ה' תפלות כל השנה פ"ג הגה' ה' שיחיה והגה' ג' וצ"ל; הלכות שבת פט"ז ו' שיחיה והגה' ד' וצ"ל; הלכות אבל פ"ב א' שיחיה והגה' ג' וצ"ל, פ"ג א' שיחיה והגה' ג' וצ"ל, פ"ד א' שיחיה והגה' ד' וצ"ל; הלכות אישות פט"ז הגה' ז' וצ"ל והגה' ד' שיחיה ואף בהגהות סמוכות

מצינו חילוף זה כגון ה' אישות פי"ד כ' זצ"ל והנה' ל' שיחיה, פי"ז ב' שיחי' והנה' ה' זצ"ל. ונראה מזה שההגהות לא בזמן אחד נכתבו ואין לחלק לומר שהלכות אלו הוגהו תחלה ואלו אחר כך הלא גם בהלכות ראשוניות נמצאו אלה החלופים.

אם יש להאמין לסימן זה „שיחיה“ אשר נצב גם בחתימתו של מהר"ם – מאיר בר ברוך שיחי' – אז נוכל לקבוע הזמן מאימתי נכתבו ההגהות. ר' ברוך אב"י של ר' מאיר נפטר בחדש הראשון שנת מ"א. והתשובות של מהר"ם נחתמו לרוב במלה „שי“ משמע שקודם לשנת מ"א התחילו להגיה את המשנה תורה אך אין להשגיח בזה כי המלה „שי“ בודאי שב על ר' מאיר ולא על אביו ובכל זאת מתקבל אל הלב שבעת ההיא נתחברו ההגהות הראשוניות כי המגיה מזכיר את רבו בימי שלומי ושלוחו מה ששמע ממנו בישיבה ומה שראה ממנו בדרך ובבית הכנסת. ואף מביא בהלכות פוען ונטען פי"ז ב' „וכן פסק ודן מורי רבינו זצ"ל בסוף ימיו“ וכן מצינו במדרכי גיטין תכ"ח: „ופסק ר' מאיר בסוף ימיו“. ומסקומות אחרים נראה שבסוף ימיו היה מהר"ם בנורנבערק עיין תשובות ר' חיים א"ז סי' קנ"ה וז"ל לבסוף בהיותו בנידינבורק פירש לקהלות הקדש שבריינים וכו' ושם סי' קכ"ז איתא: כי אם לבא לפני מורי הר"ר אליעזר וקהלו לנורנבערק. ובהגמ"י ה' אישות פי"ד י': ועוד שהקהלות תקנו בהיותם יחד בבירינבורק (צ"ל בנורנבורק) ובה' תפלה פי"א ג': וכן הורה מורי רבינו בניר"בערק. באק מאיר בר ברוך דף ל"ח סיכר שבעיר הזאת היה מושבו של מהר"ם וזה אינו כי ויעד הקהלות שבריינים היה שם ור' מאיר פסק ודן לקהלות הנוערות שמה.

בשנת מ"ז נתפס ר' מאיר ובשנת נ"ג נפטר בבית הסוהר ובכר נקבצו המקומות אשר ידברו מזה לשעלה ומהם נראה שבעל ההגהות עשה מלאכתו במשך השנים האלו הרצה דבריו לרבו ^{אוצר החכמה} וישאל ממנו וזה השיב לו תשובות.

סיף הלכות שחיטה מצינו בהגה' את הדברים האלה: „ברוך רחמנא דסייען“ אם לא מסופר אחרון יוצאים המלות יש לומר שאלה ההלכות הוגהו לבסוף וראיה לזה שבהלכות שחיטה נזכר לרוב מהר"ם סתם בשם מהר"ם ופעם אחת מורי רבינו זצ"ל.

לא נתן לנו שום סימן עד מתי נמשך סידור ההגהות אולי לא נמעה באמרנו שעשר שנים אחר פטירתו של ר' מאיר נגמרו הנהגות מיימוניות.

ובסוף מאמרני זה נדבר מעט אדות יחסי של המדרכי אל ההגמ"י. הנה אחר ההקירה והקבלת פרטים מצוינים זה לעומת זה מצאנו שבהרבה מקומות מחילקים הם בצירת הלשון. בטיפס ההלכות, בסיפור דבר אחר, בשם האומרים, במלות זריות ואי אפשר לומר שחבירו של ר' מרדכי היה למראה עיניו של בעל ההגהות וגם להפך או שר' מרדכי בן הלל הוא אחר

מן המניהים, ולראיה אציג פה איזה מקומות:

הגמ"י י' הלכית שבת פ"ל ב': ולכך נהני ללבוש שרגני"ט לכסית בגדי החול מי שאין לו להחליף ובירושלמי גרסינן א"ר יוחנן אוי לנו על עטיפה בשבת כעטיפת החול.

מרדכי שבת תקל"ב: גרסינן בירושלמי אף לנו כעטיפתינו בשבת ולכך נהנו ללבוש גרני"קא בלע"ו.

הגמ"י י' ה' שבת פכ"ד ר': מכאן התיר מהר"ם למי שחש לו למרוד שקורין פוני"ר דמדירה של מצוה היה וכן ראבי"ה והביא ראיה מהא דסיף שבת רבה בר בר חנה יתיב באוונ' דמיא וקא משח וכו'.

מרדכי שבת התכ"ח: וגם נראה דמותר לעשות רפואה שקורין פיונ"ה וראבי"ה כתב ראיה ממסכת שבת שמשום מדידה ליבא איסורא בדאמר התם שמואל ישב וקא משח וכו' ועיין תשכ"ץ סי' ט"ה. ותשובות מהר"ם פדאנ סי' הקי"ב.

הגמ"י י' ה' שבת פכ"ט י': מהר"ם היה מסופק אם סימא מברך על הנר, מרדכי מגילה אשנ"ה: רבינו יהודה בר קלונימוס היה מסיפק.

הגמ"י י' ה' שבת פ"ו ו': תשובת הר"י ט מוכאת באורך. מרדכי שבת שמ"ו קצר ובהגמ"ר שבת כ"ו איתא תשובת הר"ר ישראל. ועיין תשי' מהר"ם סי' תע"ח.

הגמ"י י' חמץ ומצה פ"ד ו': וכן כתב בהשוכה העיר ר' משולם על ר' אליעזר הגדול שהיו בגדיו גשקריקט בפסח (gestärkt).

מרדכי פסחים תתק"ה: וראיתי כתוב העיר ר' משולם על ר' אליעזר הגדול שהיו בגדיו שמרקי"ם בפסח וכן יש ברברי המיימוני (אולי העיר בזה על הגמ"י) ועיין עיר פרנס סי' ג' ו"העיר ר' אבי העזרי שרבותינו נ"ע הנהיגו ללבוש בגדי פשתן גישטעיקט כל"א בפסח.

הגמ"י י' ה' מאכלות אסורות פ"ט ב' מביא תשובת הר"ם בקיצור וסיים ובשם רבינו שמחה מצאתי וכ' ושמעתי שמהר"ר פרץ ז"ל היה מורה וכו'. מרדכי חולין תתשי"ט: שוב מצאתי תשובות מהר"ם וכו' ומקצת הלשון אעתיק למורי וכו' בשם מורי אולי כיון לה"ר פרץ. ועיין עוד תשכ"ץ סי' שמ"ח.

הגמ"י י' ה' חפלה פט"ו א' מצאתי בשם ר' שמשון. מרדכי מגילה פ"ג אלתא נשאל לר' שמשון משנץ. הגמ"י י' שם הגה' ג' אבל ר' גרשום כתב בתשובה דמשומד שעשה תשובה נושא כפיו וכן נראה לבעל ס"ה וכן מצאתי תשובת ר' שמשון וכן א"ל רבינו בשם רש"י. מרדכי שם אלת"ב לא הזכיר את רגמ"ה וס"ה.

הגמ"י ה' שופר פ"א מביא תשיבת הריצב"א.
 מרדכי ראש השנה פ"א אלקי"ג בלי הזכרת שם המשיב ונקיצור.
 ובהשיבות מהר"ם סי' ה' חתים ר' נרשום מ"ה.
 תשובות מיימוניות לספר נזיקין סי' ט': השיב ר"י על אחד
 שברח שפסקו עליו מן הטם קב"א לימרא וכו'.
 ובמרדכי ב"ב פ"א תקצ"א השמים קב"א לימרא.
 בחשו' מיימוניות משפטים ע' (והגמ"י טיען פי"ד ו') מביא
 שאלת ר' מנחם בר דוד לר"מ.

אוצר החכמה

ובמרדכי ב"ב חשמ"ה לא הזכיר שם השואל.

יש להוכיף. ואעפ"י שאין להוכיח ולשפוט צדק משנזים והשמשות
 כאלה כי הספרים נשתכשו באירך הזמן מ"מ נראה שרבי' מרדכי ורבי' בעל
 הגמ"י עשו מלאכתם חפשים זה מזה ולא הלכו שנים יחדיו בלתי גוערו על
 כן אין לסמוך על ענינים שווים ומסבירים להדרי לומר שמיר אחד יצאו. יחוסר
 של המרדכי אל הגמ"י הוא שמחבריהם בישיבה אחת למדו ולפני רב
 אחד שמשו.

אוצר החכמה

ענינים ספרותיים נמצאו בשפע בהוך ההגמ"י וראוים הם להלקט כמו
 שם המחברים והחבורים אשר נזכרו בהן אך אין רצוני להאריך במאמרי זה.
 בעל הגמ"י אסף וקבץ מהרבה כתבים אשר היו למראה עיניו לדוגמא
 בהלכות ספר תורה פ"ז ט' כתב וו"ל וכל זה מצאתי בספר הטובים מאשור
 אשר יצא להם שם במעלות שבותביהם קצרו וזכו ורחקו עצמן לעשות ראשי
 עמודים אלו וראשי שיטות אלו בכתוב בעמוד וכו' ושם פ"ח ד' בדקתי
 בספרים האספתיים אשר יצא להם שם במעלות ושם הגה' ו': וברקתי
 וברשתי בכל הספרים המיכים אשר מצאתי וכו', ושם פ"ט ד': הנה אני
 עשיתי בספר תורה שכתבתי בכל המדות וכו', גם נמצאו בהגמ"י הערות
 יקרות נוגעות לספרותנו כגון ה' שכיתת עשור פ"ב ה': זאת מצאתי בס"ה
 הקטן יסוד ה"ר יצחק מקירביל בר יוסף והיה כהוב לפניו גליון פר"י; ה'
 אישות פי"ד ד', ומצאתי כתיבת ה"ר פרץ בגליון העיטור שלו; נימוקים של
 ה"ר יעקב מקורשן וגם ממבע שלו תשובות מאכלות אסורות סי' י"ג ובה"ג
 פי"ה, ופ"י; ר' מתתיה מקרטרש ה' טיען ונטען פ"ז; יסוד הר"ר מאיונבא
 (צ"ל מאיונבא) ה' שחיטה פ"ז ט'; וכן נמצא בס' הדינין שכתב ר' יהודה
 הכהן לפני דגמ"ה ה' טיען פ"ז א'; גם מוכאים בתוכן הרבה ענינים מספרים
 געלמים כגון מס' אביאסף של הראבי"ה (ה' אישות פ"ג ט', פ"ז ה', פ"ט א'
 ו', פ"י ג', פי"ז ז', פי"ח ב', פי"ט ז', פ"כ ז', פכ"ב ב', ה', פכ"ה א', פכ"ח א';
 ה' גרושין פ"א ו', פי"א ד' ו'; ה' אסירי ביאה פ"ג ט', פט"ו ו', פט"ז ב'; ה'
 מאכלות אסורות פ"ג ד', פ"ו פ', פ"ז ב') ומסדר עולם של ר' שמחה בר

שמואל (ה' תפלה פ"ג ה'; ה' תפילין פ"ג ג' וז'; ה' מוזה פ"ה ד'; ה' שבת פ"ו ה'; ה' אישות פי"ד כ', פמ"ז ה', פי"ח ל' או מביאו בלי הזכרת שם ספרו ה' תפלה פ"ה ל' ש', פ"ז ו', פי"ב ס', פי"ג ש' ובהרבה מקומות) ואף מספרי הדפוס משתנות הרבה מקומות וראוי להשיית איתם להרדי.

כבר מלתי אמירה שבנוגע לחיי מהר"ם בר ברוך יקרו מאוד ההגהות מיימוניות והרבה השיבות ממנו נבלעו בתוכן ובעבור שתשיבות ר' מאיר לא נסדרו עד הנה לפי זמנם ואינם מזוקקת בראי, ההשוואה עם התשובות מובאות בתוך ההגהות יתנו לנו יד ועזר כמה פעמים לתקן את השבועים ואת הספקות להכריע אף שגם לשון ההגהות נשתכשה בדפיסים וצריכה זהירות ביותר להשתמש בהן.

ובסיום מאמרנו זה נתנה ראש ונשובה לדברי מהר"ל בן חביב אשר כתב „אם קמן כעיניך בעל הגה' גדול הוא בעיני כל ישראל" וטעמו לשבח זה לא נפגם עד היום הזה הלא ערכן הרם של ההגהות מיימוניות ידוע כי בתוכן נגנוזה איר של רבגא מאיר אשר בשמו בן הוא מאיר עיני חכמים בהלכה לנחותם בדרך ילכו בה. מעצר וממשפט לקח ויתן את רשעים קברו על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו. ואת דורו מי ישיחח אם לא התלמידים אשר פי שנים ברוחי אליהם מלא אותם חכמת לב לעשות כל מלאכת חרש בחכמה ובהבינה.

יהודה ד"ר וועללעש.